

MARJATTA OKKO

PIRKKO OKKO

Varhainen kansankirjastoaloite Lemillä: Jakob Roschier 1787—1838

Okko, Marjatta & Okko, Pirkko, Varhainen kansankirjastoaloite Lemillä: Jakob Roschier 1787—1838 [An early attempt to establish a public library at Lemi: Jakob Roschier 1787—1838]. Kirjastotiede ja informatiikka 5 (4): 126—130, 1986.

Rev. Jakob Roschier proposed in 1829 to his parishioners that they establish a public library in order to strengthen literacy and Christian faith among adults. The proposal was dismissed politely but firmly. This event is the earliest attempt in Finland, known at present, to inspire farmers to found a public library by and for themselves. It predates the foundation of the first Finnish-language public libraries by 16—17 years. The main part of the paper focusses on the personality of Rev. Roschier.

*Addresses: Marjatta Okko, Department of Library and Information Science, University of Tampere, POB 607, SF-33101 Tampere. Finland.
Pirkko Okko, Niemeläntie 9, SF-54710 Lemi. Finland.*

Sysäyksen tälle kirjoitukselle antoi löytämämme maininta varhaisesta, joskin toteuttamatta jääneestä kansankirjastohankkeesta Lemillä. Tapaaminen Lemien Okkojen kokoontumisessa elokuuisilla 80-vuotispäivillä johti kummankin pieneen lisäselvityksiin laatiaksemme tämän kirjoituksen. Pääatarkoituksemme on kiinnittää kansankirjastoajatuksen kehityksestä kiinnostuneiden huomio pitäjänkokousten pöytäkirjoihin lähdeaineistona.

Aloite vuonna 1829

Kirjoituksellemme sysäyksen antanut maininta on Veli-Matti Syrjön tutkimuksessa Lappeen kihlakunnan historia 1620-luvulta 1860-luvulle. Seuraavassa on suora lainaus (Syrjö 1985, s. 753—754):

»Uusi koulu- ja käräjätalo . . . päätettiin vuonna 1827 rakentaa kirkonkylään. [Lemin pitäjänkokouksen pöytäkirja 21. 1. 1927]» . . . »Vaikka rakennus olikin suunniteltu lähinnä kärejien käyttöä varten . . . oli lemiläisillä kyllä harrastusta myös kouluunsa ja lukutaidon kohentamiseen yleensä. Parisen vuotta myöhemmin kirkkoherra Roschier ehdotti pitäjänkokouksessa lukutaidon parantamiseksi ja kristinuskon vahvistamiseksi hankittavaksi köyhäinkassan varoilla suomenkielisiä kirjoja. Näitä sitten halvasta maksusta lainaamalla saataisiin tuloa ja voitaisiin taas hankkia lisää kirjoja. Tässä meillä on ensimmäinen aloite Lappeen kihlakunnassa kansankirjaston perustamiseksi, ja huomionarvoista on, että se tulee esille Lemillä, pienessä syrjäisessä pitäjässä.»

»Lemiläiset sanoivat kylläkin kannattavansa kirkkoherra Roschierin ajatuksia, mutta epäili-

vät, että juuri sattunut Turun palo olisi nostanut kirjojen hinnat niin korkeiksi, ettei olisi mahdollista niitä hankkia. Ajatus tulisi siksi lykätä myöhäisempään ajankohtaan, jolloin kirjat olisivat ehtineet halventua. [pit.kok., pk. 3. 5. 1829]»

Syrjö kiinnittää huomiota siihen, että tuon ajan vähäinen suomenkielinen kirjallisuus oli luonteeltaan uskonnollista, joten kirkkoherra Roschierin perustelut kirjojen hankkimiseksi ja kirjaston perustamiseksi lukutaidon kohentamista ja kristinuskon vahvistamista varten oli suhteutettu ajan kirjatarjontaan.

»Lemiläisten myötämielisyys oli ilmeisesti enemmän periaatteellista kuin käytännöllistä, lykkäämällä asia epämääräiseen tulevaisuuteen päästiin siitä parhaiten irti», arvioi Syrjö (emt. s. 754). Lemiläisethän ylläpitivät pitäjänkoulua ja heillä oli omasta takaa koulumestarisukun, Kruskoppit (emt., s. 753), sekä jo mainittu koulu- ja käräjätalo ja eikö ollut kirkkoherran asia pitää huolta uskon asioista?

Vakinainen kunnallinen kirjastotoiminta pantiin Lemillä alulle v. 1863 (Lemin kuntakokous, pk. 12. 4. 1863 ja 31. 5. 1863) eli varsin varhain, sillä tuolloin Suomessa oli vasta n. 160 kansankirjastoa (vrt. Karjalainen 1977, s. 155).

Kirjastojen historia ja kansankirjastoajatuksen historia

Jos kansankirjastojen syntyhistoriassa pääpaino annetaan niille virtauksille, joiden ansiosta tulevat kirjaston käyttäjät itse hyväksyvät kirjastotoiminnan varainkäytön kohteeksi, esim. lainausmaksuina tai kunnan varojen osoittamisena toimintaan, voidaan jonkun pappismiehen tekemää, vastakaikua vaille jäänyttä aloitetta pitää merkityksettömänä, ainakin merkitykseltään vähäisenä. Näin varmaan onkin selvitettäessä jonkin kansankirjaston konkreettiseen perustamiseen johtaneita tapahtumia. Sen sijaan tällaiset aloitteet tulevat toiseen valoon, kun niitä tarkastellaan kansankirjastoajatuksen kehittymisen kannalta.

Lemillä siis eli ja vaikutti kirkkoherra, joka v. 1829 esitti pitäjänkokoukselle, ajan demokraattisimmalle elimelle, kansankirjaston perustamista. Ilmeisesti kirjastoaloite liittyy käräjä- ja koulutalon rakentamiseen; siinä olisi ollut tilaa myös kirjakokoelmalle. Olennaista on nähdäksemme kuitenkin se, että kirkkoherra Roschier esitti ajatuksen niille, joita ehdotus koski, ja antoi asian raueta heidän päätöksensä mukaisesti. Tämä varsin edistysellinen lähestymistapa kohdisti kiinnostuksemme Jakob Roschierin persoonaan.

Jakob Roschier, taustaa

Biografiset lähdeteokset tietävät kertoa, että Jakob Roschier syntyi v. 1787 Mikkelin pitäjän kappalaisen Erik Johan Roschierin perheeseen. Kun Jakob oli 6-vuotias, perhe muutti Saarijärvelle isän tultua nimitetyksi sinne kirkkoherran virkaan. Jakob lähetettiin v. 1802 Vaasaan kouluun. Ylioppilaaksi hän tuli v. 1804 ja kirjoitettiin Turun Akatemian viipurilaiseen osakuntaan. Papiksi hänet vihittiin v. 1811 ja määrättiin kirkkoherranapulaiseksi Viitasaarelle, isänsä seurakunnan pohjoiseen naapuripitäjään.

Lemin kirkkoherran virkaan Jakob Roschier nimitettiin v. 1821. Siellä hän avioitui edeltäjänsä tyttären Katarina Elisabet Lundánin kanssa. Pariskunnalle syntyi seitsemän lasta. Lapista kaksi kuoli pieninä ja muut viisi elokuussa 1838 punatauti-epidemian uhreina. Sama tauti vei haudataan Jakob Roschierin syyskuussa. Koko perheensä menettänyt leski eli vielä 25 vuotta ja kuoli v. 1863. — Roschierin perheen hautakivi on yhä pystyssä Lemin kirkkomaalla sen aidan kupeessa, joka kirkkoherra Roschierin toimesta kasattiin 1820-luvulla kirkkomaan ja peltojen väliin (Teperi 1984, s. 2).

Suomen historian kehyksiin Jakob Roschierin elämäнкаari asettuu siten, että hän syntyi silloisen rajaseudun pitäjässä Kustaa III:n turhan ja turhamaisen sodan aattovuonna samassa Peitsaran kappalaispappilassa, jossa von Döbelniä, silloista Savon prikaatin kapteenia hoidettiin hänen haavoituttuaan Porrassalmen taistelussa v. 1788. Turun Akatemiassa Roschier opiskeli Ruotsinvaltion viimeisinä vuosina ja valmistui papiksi Suomen sodan jälkeen autonomisessa suurruhtinaskunnassa. Pääasiallisen elämäntyönsä hän teki Lemillä, joka Viipurin kuvernementin eli ns. Vanhan Suomen tultua liitetyksi v. 1812 muuhun Suomeen oli pieni suomalaispitäjä Viipurin läänin luoteisosassa — lähellä Roschierin syntymäseutua.

On tietysti silkkaa arvausta arvioida, että Jakob Roschier olisi lapsuuskodin kautta saanut vaikutteita Savon ainutlaatuisesta säätyläiskulttuurista. Arvauksen puolesta puhuu se, että isä Erik Johan Roschier oli pappisvihkimyksen saatuaan toiminut Leppävirralla kirkkoherranapulaisena (1770—1775) ja lyhyen Loviisan kauden jälkeen, jolloin hän avioitui, palannut Savoan Mikkelin kappalaiseksi (1778—1793). Perheen siirtyessä Saarijärvelle lienee sen elämäntapa jo ehtinyt vakiintua ja muotoutua säätyläiskulttuurin kuvioihin.

Tito Colliander (1943) on kuvannut Savon prikaatin upseerien ja alueen muiden säätyläisten elämää 1700-luvun loppuvuosikymmeniltä Suomen sotaan. Elämä oli vaatimatonta, elanto saa-

tiin puustellien ja pappiloiden maanviljelystä, mutta näissä puiteissa seurusteltiin vilkkaasti perhekunnittain. Collianderin eloisasta kuvauksesta käy ilmi miten puheenaiheita riitti maailmantapahtumista hovijuoruihin ja luetusta kirjallisuudesta arkielämän asioihin. Monet upseerit olivat käyneet Haapaniemen kadettikoulun ja saaneet hyvän yleissivistyksen sotilaallisten taitojen ja tietojen lisäksi. Lukioiden ja Turun Akatemian latinan vastapainoksi Haapaniemessä opittiin ranskaa, ajan johtavaa sotilaskieltä. Opiskeltiin myös saksaa ja venäjääkin; ruotsin kielessä keskeistä oli ajatusten selkeä ja täsmällinen ilmaiseminen. Nimenomaan opiskeltiin suomea, miehistön äidinkieltä. Savon säätyläisten hyvästä suomen kielen taidosta kertoo esim. se, että kirjeissään vaimolleen J. Z. Duncker mehevästi sanottavaansa suomenkielisin sananparsin (Colliander, emt.) tai se, että toinen upseeri, Gregori Tigerstedt vaihtoi puheen suomeksi halutessaan rauhassa arvostella Suomen sodan aikaisen armeijan olosuhteita (emt., s. 116).

Rajaseudun säätyläisten henkinen ilmapiiri on ollut ilmeisen avoin, kirjallisuuden avulla kaukomaitakin tarkkaileva, toisaalta vahvasti isänmaallinen. G. M. Sprengtportenin luoma Savon prikaatin henki jäi elämään hänen poistuttuaan maasta, Anjalan liitto taas askarruttamaan ajatuksia.

Outoa olisi, jos tällainen säätyläiskulttuuri olisi ollut jättämättä jälkiä Mikkelin kappalaisen perheeseen. Ainakin siitä polveutuvasta Saarijärven sukuhaarasta versoï pappis- ja lakimiehiä silloiseen pohjois-Hämeeseen sekä Pohjanmaalle, myös virkamiesten ja pappien vaimoja.

Erik Johan Roschierin veljistä neljä palveli eri tehtävissä Savon prikaatissa ja yksi oli Pieksämäen nimismies. Pieksämäen sukuhaarasta tuli monta pappia ja papinvaimoa Savoön, mm. kaksi Jakob Roschierin serkkua sijoittui hänen Lemmin aikanaan läheiseen Ristiinaan, yhteen prikaatin kulttuurin emäpitäjistä. Muut sukuhaarat asettuivat Rantasalmelle ja talonpoikaistuiivat siellä.

Jakob Roschierin elämäntyötä, eritoten hänen suomen kielen ja kansan arvostustaan selittäisi ainakin osaksi Savon säätyläiskulttuurista saadut vaikutteet.

Suomentaja

Jakob Roschier käänsi suomeksi ruotsalaisen ns. Wallinin virsikirjan ja osallistui v. 1829 tällä suomennoksellaan virsikirjakomitean julistamaan kilpailuun. Komitea pyysi G. A. Avellanilta lausunnon käännösvirsistä ja tämän askaialaisen maanviljelijä-kirjailijan lausunto oli murhaava (Lintunen 1976). Mikä Roschierin persoo-

nan kannalta »tappotuomioissa» on kiintoisaa, on se, että länsisuomalainen Avellan löysi suomentajan kielestä liikaa savolais- ja pohjalaisperäisiä murteellisuuksia (Lintunen emt.). Yhteys suomentajan lapsuusvuosien Savoön, nuoruusvuosien pohjois-Hämeeseen (Keski-Suomeen) ja kouluvuosien Vaasaan on mitä ilmeisin. Lemmure puolestaan sisältää sekä savolaisia että eteläkarjalaisia aineksia.

Roschier ei antanut länsisuomalaisen kritiikin pelästyttää itseään liiemmin, vaan julkaisi suomennoksensa. *Psalmi-Kirja. Ruotsista Suomeksi kääntty* painettiin Turussa v. 1836. Esipuhe on kuitenkin päivätty jo marraskuussa 1834 (faksimilekuva, ks. Salmi 1976). Tällä seikalla on mielenkiintoa siltä kannalta, että Roschier ilmeisesti halusi omalla panoksellaan antaa vauhtia jo vuodesta 1817 asti istuneen komitean työhön, joka näytti juuttuneen pelkkään saamattomuuteen. Tosin samana vuonna kuin Psalmi-Kirja ilmestyi painosta julkaistiin myös komitean siihenastisen työn tulos *Uusia Wirsiä, Kirkossa ja kotona weisattawia*, joka oli tarkoitettu kokeilu- ja lausuntopainokseksi. Samana vuonna, siis 1836, virsikirjakomiteaa täydennettiin ja Jakob Roschier oli yksi uusista jäsenistä (Lintunen 1976). Hänen työnsä jäi kuitenkin kesken aktiivisissa miehuusiässä kohdanneen kuoleman vuoksi.

Uusi suomalainen virsikirja hyväksyttiin vasta v. 1885. Lintunen (emt.) mainitsee virsikirjakomitean loppuvuosien voimahahmon Elias Lönnrotin tuoneen esiin, että uudistustyössä on jälkiä sekä Uudesta virsikirjasta että Roschierin Psalmi-Kirjasta. Lintunen huomauttaakin, että Roschierin suomennoksen ja hänen lyhyeksi jääneen komiteatyönsä vaikutuksia virsikirjauudistukseen ei ole sanottavammin tutkittu.

Psalmi-Kirjan Esi-Sanassa suomentaja kertoo yrittäneensä sovittelulla Ruotsin silloista virsikirjaa suomen kieleen toivoen »sen myöskin jotain hywää hengelliseksi wahwistamiseksi toimit-tawan, saman Jumalan armon kautta, joka vaikuttaa meissä sekä tahdon että toimituksen hänen hyvän suosionsa jälkeen» (ks. Salmi 1976). Lappeen kihlakunnan historia sisältää kuvauksen Roschierista »tahdon ja toimituksen» miehänä.

Perunanviljelyn edistäjä

Kirkkoherra Roschier edisti merkittävästi perunanviljelyä, josta aikanaan tuli lemiläisille keskeisen tärkeä elinkeino. »Lemin punainen», paikallinen hyvälaatuinen ns. maatiaislaatu (Hällström 1909, s. 713), kävi hyvin kaupaksi Viipurin ja Lappeenrannan toreilla. Lemiläisen perunakuorman suojana oli kotikutoinen tiivis villa-

vaippa, joka toimi toriyleisölle »Lemin punaisen» merkinä. Lemin perunalla on yhä vakio-ostajansa Lappeenrannan torilla.

Lienee paikallaan taustoittaa lyhyesti perunanviljelyasiaa. Jo 1700-luvun puolivälissä Ruotsin hallitus pyrki edistämään perunanviljelyä valtakunnan alueella, mutta uuden viljelykasvin vastaanotto oli kovin hidasta. V. 1797 perustettu Suomen talousseura otti erityiseksi tehtäväkseen perunanviljelyn levittämisen Suomeen. Seuralle myönnettiin varoja tähän tarkoitukseen ja kaikkia virkamiehiä kehoitettiin tukemaan voimakkaasti talousseuran pyrkimyksiä. Ensi aluksi jaettiin ilmaiseksi siemenperunoita. Talonpoikain ynsyden nujertamiseksi seura alkoi pian jakaa kunniapalkintoja ansioituneille perunanviljelijöille. Palkintoina oli hopeavitjoissa kannettavia hopeamitaleja, jotka seuran edustaja kiinnitti asianomaisten rintaan erityisesti koolle kutsutuissa pitäjänkokouksissa virkamiesten, säätyläisten ja koko kirkkokansan todistaessa tapahtumaa. Kun Vanha Suomi yhdistettiin muuhun Suomeen, talousseura otti heti alueen toimintansa kohteeksi. Vähitellen siemenperunoiden ilmainen jakaminen lopetettiin koko maassa tarpeettomana ja perunarahaston varat käytettiin palkintoihin. Viimeisen kerran palkintoja jaettiin Viipurin läänissä niinkin myöhään kuin v. 1836. (Hällström 1909)

Roschier paneutui perusteellisesti perunanviljelyn kysymyksiin. Hän opasti lemiläisiä siipiauran käytössä, multauksen tekniikassa ja siemenperunan paloittamisessa uuden siemenperunan talteenottoon asti. Neuvoja on kirjattu myös pitäjänkokousten pöytäkirjoihin. V. 1823 Roschier laati talousseuralle selvityksen Lemin maatalouden tilasta: *Om hushällningen i Klemis socken*. Selonteko on julkaistu seuran sarjassa v. 1826. Vähän myöhemmin, v. 1829, Roschier laati talousseuralle kirjeen, jossa hän katsoo perunanviljelyn jo siinä määrin levinneen ja vakiintuneen seudulle, ettei ollut enää syytä kannustaa viljelyä palkinnoin. (Syrjö 1985, s. 643—647)

Roschier on ollut innokas perunanviljelyn ja yleensä edistyneen maanviljelyn puolestapuhuja. Syrjö (emt., s. 648) ei tohdi nimittää kirkkohera Roschieria Lemin perunanviljelyn isäksi, mutta katsoo, että hänen ansionsa seudun maanviljelyn edistäjänä ovat merkittävät.

Avoimia kysymyksiä

Kuvastaisikohan Jakob Roschierin ehdotus perunanviljelypalkintojen jakamisen lopettamisesta käsitystä talonpojan arvokkuudesta, jota ei pidä aliarvioida helyjä jakamalla? Hänen tapansa esittää kirjastoideansa pitäjänkokouksen itsensä päätettäväksi viittaa samanlaiseen asenteeseen,

talonpojan arvon ja arvokkuuden tunnustamiseen. Suomentajana hän tuotti suomenkielistä virsirunoutta ja kartutti siten omalta osaltaan sitä vähää kansankielistä kirjallisuutta, jota hän toivoi hankittavan pitäjäläisille lainattavaksi.

Jakob Roschierin persoonan hahmottelu heittää joukon kysymyksiä. Mistä hänen kirjastoajatuksensa oli peräisin? On tietysti mahdollista, että hän on saanut idean talousseuran sihteerin C. C. Böckerin v. 1827 ilmestyneestä kirjasta *Betänkande om Ahlmanska skolor*, jossa kerrotaan Englannissa ryhdytyn järjestämään kansantajuksia luentoja ja lukukirjastoja ja kehoitetaan seuraamaan esimerkkiä, koska näin voidaan kansanvalistusta edistää pienin kustannuksin (ks. Karjalainen 1977, s. 24). Ainakin perunanviljelystä Roschier oli »luennoinut» pitäjäläisilleen ja varmaan muustakin; siihen on ajatus lainakirjastosta ollut helppo kytkeä. Toinen liittymäkohta on Lemin kouluasia ja lukutaidon vahvistaminen luettavaa tarjoamalla. Lukutaitoasiassa Roschier oli perimätiedon mukaan varsin vaativa ja monet pitäjäläiset pelkäsivät tämän ankarana kirkonmiehenä pitämänsä papin lukukinkereitä (Sinkko 1933, s. 8).

On myös mahdollista, että Roschier olisi saanut vaikutteita lukuseurojen kirjastoista, kenties tiennyt Leppävirran lukuseurasta ja sen kirjastosta, jonka everstiluutnantti Gregori Tigerstedt perusti 1820-luvulla ja jonka kirjastonhoitajana hän myös toimi (ks. Karjalainen 1977, s. 14). Yhteyksiä Savoan hänen on ollut helppo ylläpitää sukulaispappiloiden ja kirjeenvaihdon avulla (ks. esim. Tommila 1986), tietysti myös muualle.

Hänen aloitettaan ei voine kytkeä C. A. Gottlundin *Otava* -teoksessa esittämään ajatukseen lainakirjastojen hyödyllisyydestä, vaikka sen sisältävä arkki onkin painettu jo v. 1828 (Rapola 1960, s. 23). Kirjan julkaisuvuosi on 1831, joten sen levitykseen tulo on myöhempi kuin Roschierin aloite.

Mitä kirjallisuutta Jakob Roschier tuns? Tilasiko hän sanomalehtiä — ruotsalaisia lehtiä, Turun Wiikko-Sanomia? Entä millainen henkinen ilmapiiri vallitsi Turun Akatemiassa hänen opiskeluaikanaan, joka sattui H. G. Porthanin kuoleman jälkeisiin ensi vuosiin? Mistä oli peräisin Jakob Roschierin demokraattinen, kansaa aidosti arvostava mielenlaatu?

Oliko Jakob Roschier aikaansa edellä, poikkeuksellinen vai ovatko samanlaiset jakobroschierit häipyneet näkyvistämme historian tuntemattomuuteen — odottamaan »rehabilitointia» pitäjänkokousten pöytäkirjojen tutkijain toimesta?

Lähteet

- Colliander, Tito, Den femte juli; J. Z. Duncker och Savolaxbrigaden. Helsingfors 1943.
- Hällström, K. H., Juurikasvimme. Oma Maa IV, s. 709—717. Helsinki 1909.
- Karjalainen, Marjaana, Kansankirjastojen kehitys Suomessa 1802—1906. Tampere 1977.
- Lintunen, Erkki, Jakob Roschier — lemiläinen virrenuudistaja. Etelä-Saimaa 4. 9. 1976.
- Rapola, Martti, Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koskiseen; Valikoima. Helsinki 1960.
- Salmi, Anja, Kirkkoherra Roschier — lemiläinen virsirunoilija. Etelä-Saimaa 24. 8. 1976.
- Sinkko, Taavetti, Kuvauksia Lemm oloista 200 vuoden aikana. Lappeenranta 1933.
- Syrjö, Veli-Matti, Lappeen kihlakunnan historia II, 1620-luvulta 1860-luvulle. Lappeenranta 1985.
- Teperi, Immo, Kuvaus eräästä eteläkarjalaisesta kirkonkylästä vuosilta 1850—2050. Näyttely ja seminaari Lemm kirkonkylästä. Tapiola Lemm, 1984. (Moniste)
- Tommila, Päiviö, Miten ihmiset tiesivät? Tiede 2000 No. 7/1986, s. 22—26.

Tämän numeron kirjoittajat:

Kärki, Riitta, projektitutkija, Kunnallisliitto
 Okko, Marjatta, prof., Tampereen yliopisto
 Okko, Pirkko, kirjastonhoitaja, Lemm kunnankirjasto
 Suhonen, Irja-Leena, osastopäällikkö, Helsingin yliopiston kirjasto
 Suominen, Vesa, kirjastonhoitaja, Oulun yliopisto
 Volanen, Matti Vesa, tutkija, Jyväskylän yliopisto